

pâyeleriyle taltif edildi; 1 Zilhicce 1092'de (12 Aralık 1681) fiilen İstanbul kadısı oldu. Bir yıl kadar süren bu görevinin ardından kendisine 1095'te (1684) Anadolu kazaskerliği pâyesi verildi, 14 Cemâziyelevvel 1099'da (17 Mart 1688) Rumeli kazaskerliğine getirildi. İki yıl kadar sonra görevinden alındıysa da 1105'te (1694) Sadredinzâde Sâdık Mehmed Efendi'nin yerine ikinci defa aynı makama tayin edildi. 4 Şâban 1106'da (20 Mart 1695) şeyhülislâm oldu. Ancak II. Mustafa, kendi hocası Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendi'yi şeyhülislâmlığa getirmek istediğinden iki ay altı gün şeyhülislâmlık yaptıktan sonra azledildi ve Edirne Vak'ası'na kadar Kanlıca'daki yalısında oturdu.

Seyyid Feyzullah Efendi'nin yakınlarına iltiması ve idare tarzı sebebiyle ortaya çıkan hoşnutsuzluk neticesinde yeniçerilerin II. Mustafa'ya karşı ayaklanmasıyla başlayan ve III. Ahmed'in tahta çıkarılmasıyla sonuçlanan Edirne Vak'ası esnasında yeniçeriler tarafından ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi (11 Rebûlevvel 1115 / 25 Temmuz 1703) ve III. Ahmed tahta geçince şeyhülislâmlığı tasdik edildi. Mehmed Efendi'nin Sultan Mustafa'nın hal'ine dair fetvanın hazırlayıcısı olduğu nakledilmektedir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 809). İkinci şeyhülislâmlığı beş ay sürmüştür. Cülusunun ardından III. Ahmed ihtilâlcileri tasfiye ederken onlar tarafından şeyhülislâmlık makamına getirilmesi ve fitneye yol açma ihtimali bulunması sebebiyle Mehmed Efendi'yi de görevinden aldı (18 Ramazan 1115 / 25 Ocak 1704). Mecburi ikamet etmek üzere Bursa'ya gönderilen Mehmed Efendi burada tedrisle meşgul oldu ve Safer 1141 (Eylül 1728) tarihinde vefat etti.

Yumuşak mizaçlı, zâhid ve sâlih bir kimse olduğu belirtilen Mehmed Efendi'nin idarecilik kabiliyetinden yoksun olması, başkalarını rahatsız edecek sözler söylemesi ve makamını muhafaza için âsilerle birlik olması azlinin başlıca sebebidir. Yeniçeriler tarafından şeyhülislâm tayin edildiği anlatılırken bu nevi zaafı sebebiyle kendisinden "Kızbî" lakabıyla bahsedilmektedir (a.g.e., s. 797).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Celâleddin Paşa, *Ravzatü'l-kâmilin* (Şerh-i Şefiknâme), İstanbul 1290, tür.yer.; Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704 (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 108, 234-235, 238, 248, 261, 271, 280; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 484, 520, 534, 543-544, 797, 809, 816, 833; Silâhdar, *Nusret-nâme*, I, 31; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, III, 651-

653; Râşid, *Târih*, III, 32, 120-121; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, s. 596; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 78-79; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyi-cû'l-vukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, III, 17-19; *Sicill-i Osmânî*, IV, 223; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 496; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 489; IV/1, s. 28, 44-45; Danişmend, *Kronoloji*², V, 132, 134.

TAHSİN ÖZCAN

MEHMED EFENDİ, Kalburîzâde

(ö. 1822)

Celvetî zâkiri
ve dinî eserler bestekârı.

Asıl adı Mehmed Emin'dir. Lakabından Kalburcu esnafından birinin oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Hayatının büyük bir kısmını Bursa'da geçirdi. Burada Celvetiyye tarikatına intisap ettikten bir müddet sonra tarikatın ileri gelenleri arasında anılmaya başladı. Sesinin güzelliğiyle de dik-kati çeken Mehmed Efendi bu arada İstanbul'a giderek dönemin üstatlarından mûsiki öğrendi ve pek çok eser meşk etti. Bursa'da devam ettiği İsmâil Hakkı Dergâhı'nda zâkirler arasına alındı. Tekkenin şeyhi reisülmeşâyih Hikmetîzâde Mehmed Emin Efendi'ye damat oldu ve kırk yılı aşkın kayınpederinin sohbetlerinde ve hizmetinde bulundu. Tekkede okunan mevlidlerde tevşihhanlara reislik yapan, aynı zamanda tıp ilmiyle de meşgul olan Mehmed Efendi, yetmiş üç-yetmiş dört yaşlarında 1237'de (1822) vefat etti (Mehmed Fahreddin, vr. 341^b) ve adı geçen dergâhın hazîresine defnedildi. Onun vefatına tarih olarak Yılmaz Öztuna'nın 1720, Gültekin Oransay'ın ise 1765 yılını göstermesi yanlıştır. Eski kaynaklarda Kalburîzâde olarak kaydedilen aile adını Suphi Ezgi'nin Nalburîzâde şeklinde zikretmesinin sebebi anlaşılamamıştır. Rüşen Efendi'nin *Mecmûa-i İlâhiyyât*'i ile Abdülkadir Töre'nin eserinde ondan "şeyh" olarak söz edilmesi yanlıştır.

Döneminin önemli zâkirlerinden biri olduğu kaydedilen Mehmed Efendi yaşadığı devirde bestekârlık yönüyle ve özellikle dinî mûsiki sahasındaki besteleriyle de tanınmıştır. Güftelerini daha çok İsmâil Hakkı Bursevî'nin şiirlerinden seçtiği bazı güfte mecmualarında rastlanan eserlerinden anlaşılmaktadır. Sadettin Nûzhet Ergun onun durak, tevşih ve ilâhi formundaki on iki bestesinin sözlerini antolojisinde neşretmiş, bunlardan ancak üçünün notası zamanımıza ulaşmıştır. Güftesi İsmâil Hakkı Bursevî'ye ait, "Düş-tü cânâ âkibet sevdâ-yı aşk" mısraıyla

başlayan hümayun ilâhisiyle güftesi Erzurumlu İbrâhim Hakkı'ya ait, "Merhabâ ey mevlid-i Peygamberi" mısraıyla başlayan rast tevşihî günümüzde de okunan eserlerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 90^b; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Âtuf Efendi Ktp., nr. 1923, vr. 341^{a-b}; Mehmed Rüşen Efendi, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyî, nr. 1804, vr. 20^a, 32^b, 125^b; *Türk Musikisi Klasiklerinden İlâhiler: Mevlut Tevşihleri* (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı), İstanbul 1931, I, 22-23; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 382-386; Suphi Ezgi, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 43-44; a.mlf., *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul, ts., III, 76-77; Töre, *İlâhiler*, VI, 70; Gültekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgiyecileri", *AÖ İlâhiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, III, Ankara 1977, s. 167; Öztuna, *BTMA*, II, 38-39.

NURİ ÖZCAN

MEHMED EFENDİ,

Koğacızâde

(ö. 1026/1617)

Halvetî şeyhi,
dinî eserler bestekârı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. 1006 (1598) yılında Fatih'in Sofular semtinde bulunan ve Şeyh Ekmeleddin Efendi'ye nisbetle Ekmel Tekkesi diye anılan Halvetî tekkesinin (bugün Kur'an kursu binası) şeyhi olan Mehmed Efendi bu tekkede yirmi yıl kadar irşad faaliyetinde bulunduktan sonra 1026'da (1617) vefat etti. Mehmed Efendi, tasavvufî kişiliğinin yanı sıra dinî mûsiki sahasındaki eserleriyle de şöhret kazanmıştır. Nev'îzâde Atâî, onun mûsiki ilmi sahasında zamanın otoriteleri arasında yer aldığını ve o devirde tekkelerde okunan dinî eserlerin büyük kısmının Mehmed Efendi'nin besteleri olduğunu belirtir, ayrıca dönemin bir diğer dinî eserler bestekârı Hatib Zâkirî Hasan Efendi ile aralarında bir rekabetin bulunduğunu söyler. El yazması bazı güfte mecmualarında Koğacızâde adına kayıtlı dinî eserlere rastlanmaktadır. Ancak hiçbir eserinin notası günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 622; Hasib Üsküdarî, *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 620, vr. 19^a; Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 85^a; *Mecmûa*, TSMK, Bağ-

dat Köşkü, nr. 402, vr. 50^b; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 27, 57-58; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 20; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 240.

NURİ ÖZCAN

MEHMED EFENDİ, Kömürçüzâde

XIX. yüzyıl

Türk müsikisi bestekârı
ve icracısı.

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. M. Nazmi Özalp İstanbul'da doğup 1885'te yine burada vefat ettiğinin sanıldığını, Yılmaz Öztuna ise 1835 dolaylarında ölmüş olabileceğini kaydetmektedir. Dönemin ünlü müşikişinaslarından Şehlevendim Abdullah Ağa'nın kardeşidir. Saraya alınarak Enderun'da hıfzını tamamladı, burada öğrenim gördü ve kendini yetiştirdi. Sesinin güzelliğiyle dikkat çekince Enderun hânendeleri arasına alındı, daha sonra musâhib-i şehriyârilîğe yükseltildi. III. Selim devrinin (1789-1807) zengin sanat ortamında başlayan görevleri II. Mahmud döneminde de (1808-1839) devam etti. Zaman zaman IV. Mehmed devrinin (1648-1687) bestekâr ve hânendelerinden Hâfız Kömür Efendi ile karıştırılan Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi, nazarî bilgilere hâkimiyeti ve güçlü besteleriyle dönemin önemli bir müşikişinası olarak tanındı ve küme fasıllarının vazgeçilmez hânendeleri arasında yer aldı. Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi, Dellâlîzâde İsmâil Efendi, Şâkir Ağa, Çilingirzâde Ahmed Ağa, Suyolcuzâde Sâlih Efendi, Basmacı Abdi Efendi, Sermüezzîn Rifat Bey, Kemânî Mustafa ve Ali ağalar, Neyzen Mustafa İzzet Efendi (Kazasker), Tanburî Nûman Ağa ve oğlu Tanburî Zeki Mehmed Ağa, Tanburî Necib Ağa, Tanburî Keçi Ârif Ağa gibi hânender ve sâzenderle beraber hükümdar huzurunda icra edilen fasıllara katıldı.

Muhtelif güfte mecmualarında Kömürçü Hâfız veya Hâfız Efendi adıyla eserlerine rastlanan sanatkârın bestelerinde parlak bir üslûp görülmektedir. İsmâil Dede Efendi ile birlikte neveser, hüzzam ve şevkefzâ fasıllarını bestelemiş, şevkefzâ faslı makamın mücidi olan III. Selim'e takdim edilmiştir. Ancak sanatkârın hüzzam faslındaki ağır semâisi bugün unutulmuştur. Ayrıca pesendîde faslının beste ve aksak semâilerinin Kömürçüzâde, diğer eserlerin III. Selim ve İsmâil Dede tarafından bestelenmesi onun bu alandaki

gücünü göstermektedir. Hüzzam faslındaki, "Aldım hayâl-i perçemin ey mâh dîdeme" mısraıyla başlayan ağır remel bestesi, beste formunun Türk müsikisi repertuarındaki en sanatlı eserleri arasında gösterilmektedir.

Çeşitli makam ve terkiplerde murabba, semâi ve şarkı formlarında yaklaşık yetmiş eser bestelediği söylenmekteyse de bunlardan pek azının notaları günümüze ulaşabilmiştir. Zamanımıza kadar gelen eserlerinin sayısı Yılmaz Öztuna'ya göre on beş, M. Nazmi Özalp'a göre ise on yedidir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu repertuarında on iki eseri kayıtlıdır. Aynı zamanda iyi bir müşiki hocası olan Mehmed Efendi'nin yetiştirdiği talebeler arasında, bilhassa dinî sahada pek çok ilâhi ve na't meşkettiği Kazasker Mustafa İzzet Efendi özellikle zikredilmelidir. II. Mahmud'un Mustafa İzzet Efendi için idam emri verdiği günlerde, padişahı ikna ederek onun affedilip tekrar saraya alınmasıyla sonuçlanan olaylarda Kömürçüzâde'nin önemli rolü olmuştur (Tayyarzâde Atâ, III, 18-20). Hâfız mahlasıyla şiirler yazan sanatkârın, "Dil mest olur hoş-yâr iken" mısraıyla başlayan bir manzumesi Ketânî Mehmed Efendi tarafından düğâh makamında bestelenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 14, 279; Tayyarzâde Atâ, *Târîh*, İstanbul 1293, III, 16-20; IV, 304; Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı* (nşr. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul 2001, s. 170, 173; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Müsikisi*, İstanbul 1935-53, II, 37, 54-55; V, 402-404; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 433; TSM Sözlü Eserler, s. 2, 11, 102, 112, 113, 215, 252, 282, 286, 293, 326, 329, 338; *Türk Müsikisi Klasikleri: Dârüelhân Kulliyâtı*, İstanbul, ts. (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), nr. 61, 62, 110, 111; Özalp, *Türk Müsikisi Tarihi*, I, 581; Hayri Yenigün, "Hâfız Kömür ve Kömürçü Hâfız", *MM*, sy. 208 (1965), s. 103; Öztuna, *BTMA*, I, 318.

NURİ ÖZCAN

MEHMED EFENDİ,

Küçük İmam

(ö. 1085/1674)

Türk müsikisi bestekârı,
hânende.

İstanbul'da doğdu ve orada yaşadı. Hayatıyla ilgili bilgilerin çoğunun elde edildiği *Atrabü'l-âsâr*'ın iki nüshasında (bk. bibl.) ismi Ahmed olarak kaydedilmiştir. Küçük yaşta sesinin güzelliğiyle dikkat çekince devrin üstatlarından ders almak su-

retiyle kendini yetiştirip döneminin önemli hânendeleri arasında yer aldı. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde "nevezur hânendeler" başlığı altında o yılların yeni hânendelerini sayarken ondan Küçük İmam Çelebi olarak söz etmektedir. Eminönü'ndeki Yeni Vâlîde Camii'nde (Yenicami) na'thanlık yaptığı için "Vâlîde Camii na'thanı" olarak da anılmaktaydı. Ancak Hâfız Post'un *Mecmûa*'sındaki kayıta (vr. 135^b) "Mahmudpaşa hatibi" unvanıyla zikredilmektedir. Çağdaşı Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi ve Hezargradlı Behçetî'nin tarih manzumesinden sanatkârın 1085'te (1674) vefat ettiği anlaşılmaktadır; Yılmaz Öztuna ise kaynak vermeden ölüm tarihini 7 Mart 1675 olarak gösterir.

Mehmed Efendi hânendeliğinin yanı sıra özellikle bestekârlığıyla tanınmıştır. *Atrabü'l-âsâr*'da okuyuşunun gayet zarif ve dinleyenleri vecde getiren bir güzellikte olduğu, müşiki nazariyatına vukufu dolayısıyla eserlerinde çoğunlukla pek işitilmemiş nağmelere yer verdiği, bu sebeple kendisine "imâm-ı fen" (müşiki ilminin önderi) unvanının lâıyk görüldüğü kaydedilmektedir. *Atrabü'l-âsâr*'da kaydedildiğine göre Mehmed Efendi'nin kâr, beste, semâi, şarkı ve ilâhi gibi formlarda 500'ün üzerinde bestesi vardır. Yazma güfte mecmualarında pek çok eserine rastlanmaktaysa da Yılmaz Öztuna onun kâr, beste ve ilâhi formlarında beş bestesinin zamanımıza ulaştığını belirtmektedir. Bunlar arasında, "Tâ be-key sûz-i gamınla dertli sînem dağlayım" mısraıyla başlayan hicaz bestesiyle, "Sînede her gamze-i şemşîrden bir yâre var" mısraıyla başlayan bayatî bestesi günümüzde de okunan eserlerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Üfkü Bey, *Mecmûa-i Sâz ü Söz* (nşr. Şükrü Elçin), Ankara 2000, s. 146; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 634; Hâfız Post, *Mecmûa*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1724, vr. 25^a, 28^a, 33^b, 34^a, 36^b, 44^b, 45^a, 58^b, 64^a, 67^b, 81^b, 117^b, 129^b, 130^a, 135^b, 138^b, 143^b; Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 27^b-28^a; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1298; Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 70^a; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Müsikisi*, İstanbul 1935-40, II, 171-173, 184; IV, 25-26; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 38-39, 74, 128-129; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 235; Ruşen Ferid Kam, "Rahmetli Üstadım Necatî Lugal ve Büyük Bestekârmız İtrî Hakkında", *Necatî Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 63; TSM Sözlü Eserler, s. 338, 355; Özalp, *Türk Müsikisi Tarihi*, I, 382-383; Hüseyin Sadettin Arel, "Türk Bestekârlarının Tercemihalleri", *MM*, sy. 18 (1949), s. 19; Öztuna, *BTMA*, II, 39.

NURİ ÖZCAN